

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди
Кафедра освітології та інноваційної педагогіки
Кафедра психологічної та педагогічної антропології

УХВАЛЕНО

На засіданні кафедри освітології та
інноваційної педагогіки
Від «17» січня 2023 протокол № 7

В.о. завідувача кафедри
освітології та інноваційної педагогіки

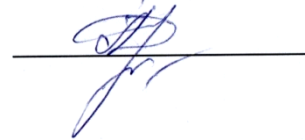

УХВАЛЕНО

На засіданні кафедри психологічної та педагогічної
антропології
Від «09» лютого 2023 протокол № 6

Зав кафедри.

проф. І. І. Дорожко

ПРОГРАМА

кваліфікаційного іспиту з педагогіки, історії педагогіки та психології

Галузь знань: 01 Освіта /Педагогіка

Спеціальність: 014.21 Середня освіта (мова, література (англ., нім., фр.))

Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр

Пояснювальна записка

Кваліфікаційний іспит – комплексна перевірка теоретичної і практичної фахової підготовки слухачів-випускників, вид підсумкового контролю, метою якого є встановлення відповідності рівня знань, умінь, навичок та інших компетенцій здобувача вищої освіти, набутих у результаті навчання, стандартам вищої освіти. Організація та проведення кваліфікаційного іспиту здійснюється згідно з «Положенням про організацію та проведення атестації на здобуття освітнього ступеня «бакалавр» і «магістр» ХНПУ імені Г.С. Сковороди від 22.12.2020 р.

http://hnpu.edu.ua/sites/default/files/files/Normat_dokum/Piojenn/Pro_organizaciju_ta_provedennya_atestazii.pdf

Кваліфікаційний іспит з педагогіки, історії педагогіки та психології за професійним спрямуванням є продовженням освітнього процесу, складовою частиною завершального етапу підготовки здобувачів вищої освіти.

Проведення кваліфікаційного іспиту з педагогіки, історії педагогіки та психології за професійним спрямуванням для присвоєння кваліфікації здобувача здійснює кваліфікаційна комісія.

Учасниками кваліфікаційного іспиту з педагогіки, історії педагогіки та психології за професійним спрямуванням є: здобувач вищої освіти, кваліфікаційна комісія, яка складається з голови, членів комісії та технічного секретаря. Присутніми на кваліфікаційному іспиті також можуть бути ректор, проректор, декан факультету, завідувач кафедри, гарант освітньої програми.

Мета кваліфікаційного іспиту – визначення рівня засвоєння здобувачами вищої освіти системи знань (основних термінів, понять, теорій, концепцій, освітніх технологій) із педагогіки, історії педагогіки та психології, уміння самостійно аналізувати складні психолого-педагогічні явища та процеси, активно використовувати набуті знання у своїй майбутній професійній і суспільній діяльності.

Функції кваліфікаційного іспиту:

- Контролююча функція, яка передбачає контроль і оцінювання знань, отриманих здобувачем протягом навчання, зокрема перевірку методологічних принципів, проблем і положень педагогіки, історії педагогіки та психології, а також умінь їх реалізовувати в практичній діяльності.
- Навчальна функція полягає у сприянні поглибленню, розширенню, удосконаленню та систематизації знань, вмінь та навичок здобувачів вищої освіти з педагогіки, історії педагогіки та психології.
- Стимулююча функція – схвалення досягнутих студентами успіхів та формування позитивної мотивації до подальшого самовдосконалення, розвитку почуття відповідальності за результати навчання.
- Виховна функція спрямована на формування дисциплінованості, організованості, вмінь самодисципліни, позитивного ставлення до навчання, формування потреби в безперервній освіті.

КІППП дозволяє найбільше вичерпно з'ясувати позитивний досвід і недоліки в організації, змісті й методиці викладання педагогіки, психології, а також самостійної роботи слухачів.

Форма проведення – усна, за білетами, в умовах дистанційної освіти – он-лайн.

Екзаменаційний білет з кваліфікаційного іспиту з педагогіки, психології за професійним спрямуванням містить три питання: перше – з педагогіки (теоретичні засади виховання й навчання), друге – з історії педагогіки, третє – з психології (загальна психологія, вікова та педагогічна психологія, соціальна психологія).

На кожному екзаменаційному білеті проставляється дата затвердження та номери протоколів засідань кафедр, білет скріплюється підписом завідувача кафедри.

I. Критерії оцінювання

При відповіді здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти оцінюються повнота і детальність відповіді на кожне питання, вільне володіння теоретичним матеріалом; уміння виділяти та пояснювати основні

поняття теми, яка зазначена у питанні до іспиту; наводити аргументи, докази, приклади, використовуючи при цьому свої знання й життєвий досвід і матеріали додаткової літератури.

Оцінювання результатів складання КІППП здійснюється в порядку, передбаченому системою контролю знань (за 100-бальною шкалою, прийнятою в ХНПУ імені Г. С. Сковороди:

- 90 –100 балів – повна, змістовна відповідь із незначними помилками;
- 74 – 89 балів – змістовна відповідь із незначними помилками;
- 60 – 73 бали – чітка відповідь, але зі значними недоліками;
- менше 60 балів – незадовільна відповідь, студент не засвоїв навчальний матеріал у межах програм із навчальної дисципліни.

Оцінку кваліфікаційного іспиту виставляє кожен член комісії.

Рішення кваліфікаційної комісії про оцінку знань, виявлених під час складання іспиту приймається на закритому засіданні комісії відкритим голосуванням більшістю голосів членів комісії, які брали участь в її засіданні. За однакової кількості голосів вирішальним є голос голови кваліфікаційної комісії.

Повторне складання (перескладання) кваліфікаційного іспиту з педагогіки та психології за професійним спрямуванням з метою підвищення оцінки не дозволяється.

У тих випадках, коли складання кваліфікаційних іспитів не відповідає вимогам рівня атестації, кваліфікаційна комісія приймає рішення про те, що здобувач є не атестованим, про що робиться запис у протоколі засідання комісії.

Здобувач, який отримав незадовільну оцінку під час складання КІППП, відраховується з університету. Йому видається академічна довідка встановленого зразка.

У разі одержання незадовільної оцінки на кваліфікаційному іспиті з педагогіки, історії педагогіки, психології за професійним спрямуванням

здобувач позбавляється права продовжувати складання решти іспитів (іспит зі спеціальності, захист наукового дослідження).

У випадку відсутності здобувача на іспиті, у протокол атестаційної комісії вноситься запис «не з'явився».

Здобувачам, які не склали державний кваліфікаційний іспит з педагогіки, історії педагогіки, психології за професійним спрямуванням з поважної причини, про що є документальне підтвердження, ректором університету може бути продовжений термін навчання до наступного засідання кваліфікаційної комісії зі складанням КППП, але не більше, ніж на один календарний рік.

II. Питання кваліфікаційного іспиту з педагогіки, історії педагогіки та психології

ПИТАННЯ ДО ДЕРЖАВНОГО ІСПИТУ З ПЕДАГОГІКИ

1. Педагогіка як наука, її становлення і розвиток. Предмет і завдання педагогіки. Основні категорії педагогіки.
2. Методи навчання, їх функції. Обґрунтувати різноманітні підходи до класифікації методів.
3. Характеристика словесних, наочних та практичних методів. Характеристика активних та інтерактивних методів навчання.
4. Педагогічна діяльність: сутність, складові, стиль педагогічної діяльності.
5. Поняття позашкільної та позакласної виховної роботи. Характеристика організаційних форм виховної роботи (масові, групові та індивідуальні).
6. Розумове виховання, мета, завдання, шляхи реалізації. Формування наукового світогляду.
7. Педагогічна майстерність: поняття, її складові. Розкрити сутність і компоненти педагогічної техніки.
8. Психолого-педагогічна характеристика проблемного навчання. Сутність, вимоги, методи, умови успішної організації проблемного навчання.
9. Педагогічне спілкування: поняття, види. Визначити правила педагогічного спілкування.
10. Способи організації навчальної діяльності школярів на уроці. Групова робота на уроці. Взаємонавчання учнів.
11. Громадянське виховання: мета, завдання, шляхи реалізації. Сутність та шляхи реалізації правового виховання.
12. Розкрити сутність, види, форми контролю навчально-пізнавальної діяльності учнів.
13. Зміст шкільної освіти. Питання стандартів освіти. Система освіти в Україні.

14. Свідомість і активність учня як принципи навчання. Самостійна робота учнів: сутність, значення, способи організації.
15. Сутність процесу виховання, його особливості. Проблема мети виховання та розвитку особистості.
16. Проаналізувати догматичну, пояснювально-ілюстративну, програмовану, дистанційну технології навчання.
17. Методи виховання. Методи стимулювання діяльності і поведінки учнів. Обґрунтувати вибір методів.
18. Командоутворення в роботі класного керівника. Шляхи згуртування учнів класу.
19. Діяльність дитячих громадських організацій.
20. Методи виховання. Характеристика методів формування свідомості особистості. Народна педагогіка про значення слова у вихованні.
21. Дати аналіз принципів процесу виховання (принцип гуманізму виховання, цілісного підходу до виховання).
22. Спільна виховна робота школи та сім'ї. Виховна робота класного керівника: зміст, напрями, форми.
23. Фізичне виховання школярів: мета, завдання, зміст і форми роботи.
24. Трудове виховання і професійна орієнтація учнів. Формування економічної культури учнів.
25. Форми організації навчання. Урок як форма організації навчання, типи, структура, вимоги до нього.
26. Сутність принципу виховуючого навчання, шляхи його реалізації на уроці.
27. Принцип індивідуального підходу до учнів у навчанні: сутність, шляхи реалізації. Організація диференційованого навчання. Інклюзивна світа.
28. Процес навчання, його особливості і функції.
29. Сутність, основні ідеї педагогіки співробітництва.
30. Особливості побудови уроків різного типу. Завдання, структура, вимоги до уроку.

ПИТАННЯ ДО ДЕРЖАВНОГО ІСПИТУ З ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ

1. Порівняльно-зіставний аналіз виховних систем у давньогрецьких полісах – Спарті та Афінах.
2. Педагогічні ідеї давньогрецьких й давньоримських філософів (Демокрит, Сократ, Платон, Аристотель, Марк Фабій Квінтіліан та ін. (за вибором студента))
3. Особливості організації освітнього процесу у середньовічних університетах.
4. Педагогічна думка та школа епохи Відродження XIV – XVI ст. (Вітторіно да Фельтре, Томазо Кампанелла, Ф. Рабле, М. Монтень, Е. Роттердамський та ін.).
5. Мета і завдання виховання за Я.А. Коменським. Принцип природовідповідності за Я.А. Коменським.
6. Дидактичні погляди Я. А. Коменського. Обґрунтування Я.А. Коменським класно-урочної системи.
7. Програма виховання джентльмена-ділка за Дж. Локком.
8. Концепція природовідповідного, вільного виховання Ж.-Ж. Руссо: мета виховання, вікова періодизація.
9. Мета та напрями виховання за Й.Г. Песталоцці.
10. Особливості навчально-виховної роботи відповідно до основ теорії елементарної освіти Й.Г. Песталоцці.
11. Мета й основні принципи виховання за А.В. Дістервегом.

12. Школи Київської Русі: «книжного учіння», монастирські, парафіяльні, школи «майстрів грамоти».
13. Організація освітнього процесу в українських братських школах.
14. Організація освітнього процесу в Києво-Могилянській академії.
15. Організація освітнього процесу в Харківському колегіумі.
16. Просвітницько-педагогічна діяльність Г.С. Сковороди на Харківщині.
17. Ідея «спорідненої праці» Г.С. Сковороди.
18. Вимоги до особистісних і професійних якостей учителя у спадщині Г.С. Сковороди.
19. Відкриття Харківського імператорського університету та педагогічного інституту при Харківському університеті. Їх роль у розвитку культури та освіти на Слобожанщині.
20. К.Д. Ушинський про особистість вчителя та його підготовку
21. Ідея народності у спадщині К.Д. Ушинського. Стаття «Про народність у громадському вихованні».
22. Антропологічне розуміння К.Д. Ушинським праці. Стаття «Праця в її психічному і виховному значенні».
23. Педагогічні погляди М.І. Пирогова.
24. Педагогічна діяльність та просвітницькі ідеї Б.Д.Грінченка
25. Просвітницька діяльність і педагогічні ідеї видатних вітчизняних просвітників XIX – початку XX ст.: С. Русової, Х. Алчевської, Т. Шевченка, М.П.Драгоманова (за вибором студента)
26. Проблема виховання особистості в спадщині А.С. Макаренка: мета, основні завдання, принципи, зміст, форми й методи.
27. Актуальні питання сімейного виховання в спадщині А.С. Макаренка. Типи батьківських авторитетів.
28. В.О. Сухомлинський про активізацію пізнавальної активності й бажання вчитися у дитини.
29. Гуманізм педагогічної системи В.О.Сухомлинського.
30. Значення курсу «Історія педагогіки» для підготовки сучасного вчителя».

ПИТАННЯ ДО ДЕРЖАВНОГО ІСПИТУ З ПСИХОЛОГІЇ

(для всіх факультетів за винятком педагогічного і дошкільного)

1. Предмет, завдання, значення вікової та педагогічної психології.
2. Внесок Харківської школи психологів у розвиток психологічної науки.
3. Методи дослідження вікової і педагогічної психології.
4. Основні закономірності психічного розвитку.
5. Теорії психічного розвитку.
6. Спадкові, природжені властивості організму як передумова психічного розвитку. Вплив середовища на психічний розвиток.
7. Періодизація психічного розвитку дитини. Взаємозв'язок вікових періодів.
8. Психічний розвиток дитини до вступу її до школи.
9. Психологічна готовність дитини до школи.
10. Розвиток і особливості пізнавальних процесів у молодших школярів.
11. Формування особистості молодшого школяра в процесі навчання і виховання.
12. Психолого-педагогічна характеристика особистості підлітка. Психологічні новоутворення у підлітковому віці.
13. Порівняльна характеристика пізнавальних процесів молодшого школяра і підлітка.
14. Порівняльна характеристика емоційно-вольової сфери молодшого школяра і підлітка.

15. Психологічна характеристика асоціальних підлітків. Причини девіантної поведінки «важкого» підлітка як надзвичайні прояви загальних закономірностей розвитку особистості.
16. Психологічна характеристика старшокласників. Соціально-психологічні умови формування особистості у юнацькому віці.
17. Розвиток пізнавальних процесів у старшокласників.
18. Розвиток уваги та сприймання у школярів.
19. Особливості пам'яті та уяви у школярів.
20. Розвиток і особливості розумової діяльності учнів.
21. Динаміка емоційно-вольової сфери школярів.
22. Внесок Л. С. Виготського, Г. С. Костюка, С. Л. Рубінштейна у розв'язання проблеми про взаємозв'язок навчання, виховання і психічного розвитку дитини.
23. Мотиви навчання та їх взаємозв'язок.
24. Психологічна характеристика процесу навчання.
25. Психологічні причини неуспішності школярів у процесі навчання. Шляхи їх подолання.
26. Психологія індивідуального підходу до дитини у процесі навчання і виховання.
27. Проблема взаємовідносин з однолітками і дорослими у шкільному віці.
28. Виховання і самовиховання. Шляхи самовиховання особистості.
29. Психологія педагогічної діяльності і особистості вчителя.
30. Педагогічні здібності сучасного вчителя. Психологічні основи педагогічного такту.

Література

Педагогіка

Базова

1. Башкір О.І. Теорія виховання. Навчально-методичний посібник. Х., ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2016, 90с.
1. Башкір О.І., Васильєва С.О., Собченко Т.М. Дидактика. Навчально-методичний посібник. Харків . ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. 2016, 163с.
2. Педагогічні технології в підготовці вчителів : навч. посіб. / І. Ф. Прокопенко, О. М. Іонова, В. І. Євдокимов [та ін.] ; Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди ; за ред. І. Ф. Прокопенка. – 3-тє вид., допов. і переробл. – Харків : ХНПУ, 2018. – 457 с.
3. Педагогіка: баз. Підручник для студ. Вищ. Навч. Закладів III-IV рівнів акредитації. За ред.. І.Ф. Прокопенка. Х., Фоліо, 2015, 572с.
4. Твердохлеб Т.С. Педагогічна майстерність класного керівника в організації виховної роботи. Х. ХНПУ імені Г.С. Сковороди 2017, 151с.

Допоміжна

1. Башкір О.І. , Масич С.Ю., Педагогіка. Харків, ХНПУ м. Г.С. Сковороди, 2016. 106с.
2. Ворожбіт-Горбатюк В. В. Огляд програми «Педагогіка успіху» / В. В. Ворожбіт-Горбатюк // Інноваційні наукові дослідження: теорія, методологія, практика : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 22–23 лют. 2019 р. / ГО «Інститут інноваційної освіти» ; Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України. – Київ : ПО, 2019. – С. 8–10.
3. Калашнікова Л.М. Кондратьєва Т.С. Інтегрований урок як засіб активізації пізнавальної активності учнів. Інноваційні педагогічні технології в цифровій школі : матеріали науково-практичної конференції молодих учених (15-16 травня 2019 р.)/ за ред.

Н. О. Пономарьової, О. А. Жерновникової. Харків : Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2019. 270 с С.112-114

4. Калашнікова Л.М. Майстрюк І.С. Пізнавальне завдання як засіб формування дієвих знань школярів. Інноваційні педагогічні технології в цифровій школі : матеріали науково-практичної конференції молодих учених (15-16 травня 2019 р.)/ за ред. Н. О. Пономарьової, О. А. Жерновникової. Харків : Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2019. 270 С.123-125

5. Калашнікова Л.М. Кондратьєва Т. С. Дослідницькі завдання як засіб формування дослідницьких умінь здобувачів вищої освіти. Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції

(м.Харків 12 грудня 2019 р.)/ [упоряд. : Кін О.М., Пісоцька М.Е., Ткачова Н.О.]. –Харків, 2019. -32 С. 407-410

6. Прокопенко І. Ф. Національно-патріотичне виховання і педагогіка миру / І. Ф. Прокопенко // Філософсько-світоглядні та культурологічні контексти неперервної освіти : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., Дніпро, 29 квіт. 2020 р. / Комун. закл. вищої освіти " Дніпровська акад. неперервної освіти". – Дніпро : Охотнік, 2020. – С. 127–128.

Педагогічна майстерність класного керівника в організації виховної роботи

Базова

1. Вишневський О. теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Дрогобич, коло, 2006р. – 604с.

2. Педагогіка: баз. Підручник для студ. Вищ. Навч. Закладів III-IV рівнів акредитації. За ред.. І.Ф. Прокопенка.Х., Фоліо., 2015, 572 Х. ОВС, 2006. 224 с.

3. Педагогічна майстерність учителя: навчальний посібник. За ред. В.М Гриньова, С.Т. Золотухіна.

4.Твердохлеб Т.С. Педагогічна майстерність класного керівника в організації виховної роботи. Х. ХНПУ імені Г.С. Сковороди – 151с.

Допоміжна

1. Сисоєва С.О., Поясок Т.Б. Психологія та педагогіка: підручник для студентів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю традиційної та дистанційної форми навчання. К., Міленіум, 2005. 520с.

2. Особистість майбутнього вчителя. Гриньов В.Й. , Лебедева В.В., Наумов І.І. та ін. Харків, 2014. 187с.

3. Пальчевський С.С. Педагогіка. К. Каравелла, 2008. 496с.

4. Педагогічна майстерність учителя: навчальний посібник для студетів, викладачів, учителів. Х., Видачник Шуст А.І. - 252с.

5. Педагогічна майстерність. Хрестоматія. упорядник І.А. Зязюн, Н.Г. Базілевич, Т.Г. Дмитренко.К., Вища школа ,2006, 606с.

6. Педагогіка в запитаннях і відповідях: навч. Посібник. Л.В. Кондрашова, О.А. Пермякова, Н.І. Зеленкова, Г.Ю. Лаврешена. К. Знання, 2006. 252с.

Історія педагогіки

Базова

1. Історія педагогіки: навч. пос. за заг. ред. Троцько А.В. Харків, 2008. 544 с.

2. Курс лекцій з порівняльної педагогіки. За заг. ред. Троцько А.В. Харків, 2007. 264 с.

3. Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX – XX ст.): Хрестоматія / Упоряд.: Л.Д.Березівська та ін. К.: Науковий світ, 2003. 418 с.

4. Хрестоматія з історії педагогіки: в 2-т. / за заг. ред. чл.-кор. НАПН України, д-ра пед. наук, професора А.В. Троцько. Харків: ХНАДУ, 2011.

Допоміжна

1. Бойко А.М. 20 видатних українських педагогів: Наук.- метод. посіб. / Бардінова В.Д., Бойко А.М., Борщ Ж.В. та ін. / За ред. А.М.Бойко. – Полтава: АСМІ, 2002. – 451 с
2. Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Г. Історія української школи і педагогіки: Навч. посібник. – К.: Знання, КОО, 2003. – 450 с.
3. Прокопенко І.Ф. Рідний край: Навч. посібник з народознавства, 2-ге вид., випр. і доп.– Харків: ХДПУ, 1999.– 526 с.
4. Сірополко С. Історія освіти в Україні / Підготував Ю. Вільчинський. – 2-е вид. – Львів: Афіша, 2001. – 664 с.
5. Українська педагогіка в персоналіях: У двох книгах/ за ред. О.В.Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – Кн. 1. – 622 с.; Кн. 2. – 550 с.
6. Українська педагогіка в персоналіях: У 2 кн. Кн.1, 2: Навч. посіб. / За ред. О.В. Сухомлинської К.: Либідь, – 2006. – 424 с.

Інформаційні ресурси

1. <http://www.mon.gov.ua/> – Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України;
2. <http://www.pu.ac.kharkov.ua/> – Сайт Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди;
3. <http://nbuv.gov.ua/> – Сайт Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського;
4. <http://www.dnpb.gov.ua/> – Сайт Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського;
5. <http://korolenko.kharkov.com/> – Сайт Харківської державної наукової бібліотеки імені В.Г. Короленка;
6. <http://www.osvita.org.ua/> – Освітній портал – освіта в Україні, освіта за кордоном;
7. <http://ostriv.in.ua/> – Освітній шкільний інтернет-портал «Острів знань»;
8. <http://www.edu-post-diploma.kharkov.ua/> – Офіційний сайт Комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти»;
9. <http://guonkh.gov.ua/> – Офіційний сайт Департаменту науки і освіти Харківської обласної державної адміністрації;

Психологія за професійним спрямуванням

Основна

1. Варій М. Й. Психологія : навч. посіб. – К. : Центр учбової літератури, 2007 – 288 с.
2. Вікова та педагогічна психологія. / За ред. О. В. Скрипченка. – К. : Просвіта, 2001. – 416 с.
3. Заброцький М.М. Основи вікової психології: навч. посіб. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2004. – 112 с.
4. Карпенко Є. В. Вікова та педагогічна психологія: актуальні студії сучасних укр. учених : навч. посіб. – Дрогобич : Посвіт, 2014. – 150 с.
5. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія: (курс лекцій) : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. – Київ : Центр навч. л-ри, 2005. – 128 с.

Додаткова

1. Кутішенко В. П. Психологія розвитку та вікова психологія: практикум : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – Київ : Каравела, 2009. – 448 с.
2. Левченко Я. Е. Формування професійної спрямованості особистості майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти): монографія. – Харків : ХНПУ, 2012. – 416 с.
3. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: навч. посіб. - К. : МАУП, 2007 - 256с.
4. Поліщук В. М. Вікова і педагогічна психологія: [програмні основи, змістові модулі, інформ. забезпечення] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – Суми : Унів. кн., 2007. – 352 с.
5. Психологія : навч. посіб. для підготовки до іспиту / І. І. Дорожко, С. О. Микитюк; Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди – Харків : ХНПУ, 2017. – 224 с.
6. Психологія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / С. Д. Максименко, Т. Б. Хомуленко, М. А. Кузнецов [та ін.]. – Харків : Фоліо, 2012. – 863 с.
7. Самошкіна Л. М. Вікова психологія: навч. наочний посіб. з мультимедійним курсом : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2006. – 247 с.
8. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності: навч. посіб. для студ. вищ. пед. навч. закл. – К. : Вища шк., 2004. – 236 с.